

LOGOPEDINEN TUTKIMUS JA KESKUSTELUNANALYYSI

Kädessäsi on Puhe ja kieli -lehden teemanumero, jonka aihe on logopedinen vuorovaikutustutkimus. Logopedinen keskustelunanalyttisesti orientoitunut vuorovaikutustutkimus pyrkii vastaamaan sellaisiin kysymyksiin, miten ihmisten välinen vuorovaikutus toimii silloin kun toisen tai jonkun osapuolen puheeseen, kieleen tai kommunikointiin liittyy ongelmia. Nämä ongelmat voivat olla kehityksellisiä tai ne voivat liittyä erilaisiin aivo- tai hermokudoksen sairauksiin. Erityisesti poikkeavassa vuorovaikutuksessa yhteisymmärryksen saavuttaminen on tärkeää. Jos keskustelun toisen osapuolen puhe on rajoittunutta tai hänellä ei ole lainkaan käytettävissään sanallisia keinoja, joudutaan monesti pitkiin merkitysneuvotteluihin yhteisymmärryksen saavuttamiseksi.

Logopedisen tutkimuksen paradigma on pääosin ollut puhujalähtöinen. Tutkimus on keskittynyt puhujan tuotokseen, jolloin erilaisilla muuttujilla kuvataan, millaista on poikkeava puhe ja kieli. On myös tutkittu ja mallinnettu poikkeavan puheen ja kielen prosesseja. Tämän tutkimuksen perusteella emme voi kuitenkaan tietää, kuinka poikkeava puhe tai kielen käyttö ilmenee aidoissa kommunikointitilanteissa, vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Jos tutkimukselle halutaan ekologista validitettia, on lähtökohdaksi valittava puhujien tai vähintään kahden puhujan keskinäinen vuorovaikutus kontekstissaan. Logopedista tutkimusta on viime vuosina usein jäsenetty Maailman terveysjärjestön WHO:n kehittämän toimintakyvyn kuvausjärjestelmän avulla (International Classification of Functioning, Disability and Health, 2002). Yksi mallin tasoista tarkastelee sosiaalista osallistumista (participation). Logopediassa se tarkoittaa vuorovaikutuksen ja sosiaalisen osallistumisen tutkimista.

Runsaat kymmenen vuotta sitten logopedian piirissä virisi etnometodologisesta lähestymistavasta kehittynyt tutkimussuuntaus, keskustelunanalyysi. Se tarkastelee puhetta ja kieltä sosiaalisena toimintana, ja tämä näkökulma eroaa perinteisestä kielitieteellisestä lähestymistavasta kieleen. Keskustelunanalyttisellä tutkimuksella on Suomessa jo perinteitä muun muassa suomen kielen tutkimuksessa (Hakulinen työryhmineen, ks. esim. Tainio 1997), sosiaalitieteissä ja kasvatustieteissäkin.

Keskustelunanalyysin lähtökohta on aineistolähtöisyys, empiiristen havaintojen analyysi ja kontekstuaalisuus. Yksityiskohtaisen analyysin avulla osoitetaan, mitkä kontekstin elementit ovat vuorovaikutukseen osallistuville merkityksellisiä kunakin vuorovaikutuksen hetkenä. Tutkimusaineistossa säilytetäänkin arkipuheeseen olennaisesti liittyvät palauteilmaukset, tauot, toistot ja uudelleenaloitukset, koska ne ovat olennainen osa vuorovaikutusta. Erityisesti logopedisessä tutkimuksessa ei-sanalliset ainekset, kuten katseen ja eleiden käyttö ovat osoittautuneet tärkeiksi.

Keskustelunanalyysin pyrkimyksenä on identifioida vuorovaikutuksen rakenteita, käytänteitä ja keinoja, joiden avulla vuorovaikutuksesta muodostuu järjestynyt kokonaisuus. Keskustelunanalyttisen tutkimuksen avulla on tunnistettu useita vuorovaikutusta jäsentäviä rakenteita, kuten puhujien välinen vuorottelu (vuorottelujäsenitys), puheenvuoroista rakentuvat jaksot eli sekvenssit (sekvenssijäsenitys), sekä osanottajien yhteisymmärrystä vaarantavien ongelmien käsittely (korjausjäsenitys). Vuorottelujäsenityksen avulla säädelään vuorovaikutusta siten, että yleensä vain yksi henkilö on äänessä kerrallaan. Vuorovaihto pyritään saamaan mahdollisimman sujuvaksi ja puheen liikaa päällekkäisyyttä ja toisaalta pitkiä taukoja pyritään välttämään. Sekvenssit ovat puheenvuorojen muodostamia

toimintajaksoja. Korjausjäsenyyksen avulla keskustelijat puolestaan käsittelevät keskinäisen ymmärtämisen ja kuulemisen ongelmia.

Tämän teemanumeron artikkelit esittelevät viime vuosina tehtyä logopedista keskustelunanalyttistä tutkimusta. Anu Klipin katsausartikkeli tarkastelee vuorovaikutuksen aineksia ja funktiota kehityksellisestä ja tyypillisen käytön näkökulmasta sekä poikkeavan kehityksen näkökulmasta. Artikkelissa korostetaan sitä, että vuorovaikutuksen ainekset ovat näkyviä ja kuuluvia merkkejä, joiden vuorovaikutuksellinen merkitys analysoidaan kontekstissaan. Minna Laakso luo katsauksen kymmenen viime vuoden aikana tehtyyn afaattisten henkilöiden keskustelujen tutkimukseen. Afasiakeskustelut olivat logopedisen keskustelunanalyttisen vuorovaikutustutkimuksen ensimmäisiä kiinnostuksen kohteita ja niistä on kertynyt jo varsin paljon tietoa. Erityisesti näiden keskustelujen korjausjaksojen jäsentymisestä ja käytänteistä, varsinkin sanojen hakemisesta alkavista jaksoista, tiedetään jo niin paljon, että tutkimustuloksia voidaan hyödyntää afaattisten henkilöiden arkisten kommunikointitilanteiden helpottamisessa.

Keskustelunanalyysin päätutkimuskohde on pitkään ollut arkikeskustelu, mutta viime vuosina on voimakkaasti lisääntynyt myös institutionaalinen vuorovaikutustutkimus. Institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimus kohdistuu siihen, miten vuorovaikutusosapuolet suorittavat työtehtäviään ja suuntautuvat toisiinsa tietyn instituution edustajina (esim. Raevaara ym. 2001). Tuula Tykkyläinen tarkasteleekin artikkelissaan, miten puheterapeutti ja lapsi toimivat tehtävävuorovaikutuksen pulmatilanteissa, kun osallistujien keskinäinen ymmärrys on uhattuna. Samalla kuvatuksi tulevat systemaattisesti toistuvat vuorovaikutuskäytänteet, joilla puheterapeutti tekee työtään. Inkeri Salmenlinna analysoi artikkelissaan seitsemänvuotiaan kielihäiriöisen lapsen korjauskäytänteitä puheterapiakeskusteluissa. Vaikka lapsella oli monenlaisia puheen ja kielen ongelmia, hänellä oli kuitenkin käyttössään runsaasti ja monipuolisesti korjauskäytänteitä. Niiden avulla hän pystyi itse puuttumaan keskustelun ongelmakohtiin.

Logopedinen keskustelunanalyttinen tutkimus on mahdollistanut poikkeavan vuorovaikutuksen tarkastelun monitasoisena ja moniaineksisena ilmiönä. Se on myös avannut mahdollisuuden analysoida systemaattisesti sellaisia aineistoja ja ilmiöitä, jotka ovat aiemmin jääneet tutkimuksen ulkopuolelle. Richardsia lainaten (2005, 4) voidaan keskustelunanalyysin soveltamista tukevat metodiset piirteet tiivistää seuraavasti: Ensiksi, keskustelunanalyysi perustuu empiriaan, ja siksi se soveltuu hyvin käytäntöä hyödyttävien löytöjen tekemiseen. Toiseksi, koska keskustelunanalyysin fokus on vuorovaikutuksen tutkimisessa, syntyy luonnollinen yhteys käytäntöön helposti. Lisäksi keskustelunanalyysin raaka-aineistona ovat julkisesti havaittavat ilmiöt, jotka ovat erityisen käyttökelpoista materiaalia myös opetuksessa. Toivotamme lukijoille antoisia lukuhetkiä lehden parissa.

Anu Klippi, Minna Laakso ja Tuula Tykkyläinen, toimittajat

LÄHTEET

- Tainio, L. (1997). (toim.) Keskustelunanalyysin perusteet. Tampere: Vastapaino.
- Raevaara, L., Ruusuvuori, J. & Haakana, M. (2001). Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Teoksessa J. Ruusuvuori, M. Haakana & L. Raevaara (toim.) Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia, (s. 11-38). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Richards, K. (2005). Introduction. K. Richards & P. Seedhouse (toim.) *Applying Conversation Analysis*, (s. 1-15). Hampshire: Palgrave MacMillan.